

**Juraj Majo, Univerzita Komenského v Bratislave, Prírodovedecká fakulta,
Katedra humánnej geografie a demografie, Ilkovičova 6, 842 15 Bratislava**

Posudok oponenta na dizertačnú prácu

RNDr. **Daniel Reeves**: *Territorial Identities and Religion in Czechia and Central Europe*, Praha, Univerzita Karlova, 2018

Školiteľ dizertačnej práce: RNDr. Tomáš Havlíček, Ph.D.

Konzultant dizertačnej práce: prof. PhDr. Zdeněk Nešpor, Ph.D.

Téma práce, metodologické aspekty

Geografia náboženstiev, ako jedna z kľúčových subdisciplín v kultúrnej geografii, prechádza mnohými zmenami a vcelku úspešne sa snaží reagovať na impulzy, ktoré jej prináša spoločenský vývoj. Nejde len o zmenu subjektu, jeho diverzifikáciu, redefiníciu, či transformáciu, ale aj o prístupy, spôsoby ako v tomto mimoriadne príťažlivom geografickom výskumnom smere bádame. Už nám nestačia oficiálne štatistiky, oficiálne posvätné miesta - všetko najlepšie vo veľkom množstve - aby sme dokázali naplniť jednu z geografických mantier – syntetickosť, ale ideme hlbšie, zaujímajú nás mikropriestory, neoficiálne posvätné miesta a chceme viac spoznať jej podstatu – hľadanie a odkrývanie štruktúr, ktorými je priestor formovaný a ako sa mení. Úloha je to ťažká, ale o to zaujímavejšia. Už to nie je len hra so štatistikami, priestorovými distribúciami reprezentantov posvätna, empirickými výskumami, ale prístupy vo výskume geografie náboženstiev sa stali rovnocennými prístupmi popri iných pri dekonštrukcii priestoru ako takého.

Východiskovou optikou dizertačnej práce je teritórium. Veľmi silné prepojenie priestoru, jeho percepcie a neustáleho formovania, obnovovania a redefinovania je výrazne prínosnou časťou práce. Výber štyroch krajín v rámci strednej Európy je svojou heterogénnosťou prezieravým počínom, vytvárajúc primerane komplikované prostredie na hľadanie odpovedí na spoločné otázky. Veľmi vhodne sa tak ukázalo, ako formuje náboženská identita celé spektrum priestoru od lokálneho až po národné priestory. V kontexte prebiehajúcich priestorových interrelácií (Massey 2005) tak D. Reeves veľmi dobre extrahoval a podrobnejšie spracoval tie, ktoré v kontexte rozsiahlych spoločenských premien náboženskej scény vo všetkých krajinách majú stále svoj význam a formujú sociálnu identitu veľmi výrazne.

Štruktúra dizertačnej práce

Je dobrým znakom, ak už na úrovni dizertačnej práce je zvolený prístup kompilácie tematicky reprezentatívnych článkov. Na jednej strane poukazuje na publikačnú erudíciu vzhľadom na podstúpené recenzné konania v renomovaných časopisoch a na druhej strane nenúti popri publikačnej aktivite, ktorá je štandardnou prácou doktoranda, vytvárať súbežnú prácu. Zároveň vytvára pre oponentov priestor na komplexnejšie zhodnotenie celkovej práce a kontext výberu reprezentatívnych prác do dizertačnej práce bez opakovanej revízie už raz dôkladne oponovaných textov. Teoretický úvod veľmi

vhodne uvádza čitateľa do kontextu, hľadanie vzťahu relígie a teritoriálnej identity ide veľmi dobre v súlade s teóriou sociálneho konštrukcionizmu (najmä B. Anderson). V aspekte priestorových identít by bolo vhodné spomenúť prístupy napríklad britskej geografky Doreen Massey v kontexte formovania sociálneho priestoru a tvorby priestorových interakcií.

Za prácu so zaujímavým potenciálom do budúca považujem aj časť dizertačnej práce analyzujúcej vnímanie lokálnych náboženských miest najmladšou generáciou. Vo výskume religiozity a premien je potrebné aj do budúca hľadať odpovede na otázky medzigeneračnej premeny, odlišnej percepcie transcendentna, ktoré je v mnohých prípadoch diametrálne odlišné práve medzi najmladšou a najstaršou generáciou. Tento výskumný trend medzigeneračnosti by sa popri priestorovosti mal stať jednou z ďalších výrazných tém v geografii (demografii) náboženstiev a to nielen v kontexte lokálnych identít komunit (s. 1). Potvrdí sa významný aspekt konštruktivismu relígie – a to, že relígia nie je pevná skala, ktorá sa odovzdáva ďalším generáciám, ale je to výrazne tvárna hmota, ktorá sa v rukách každej generácie viac alebo menej modeluje a nikdy, tak ako priestor, nie je úplne hotová.

Výskum náboženských symbolov na poštových známkach považujem v kontexte spracovaných tém v dizertačnej práci za najprínosnejšiu. Štandardná otázka, prevažne spájaná so staršou generáciou geografov na hľadanie „geografická“ v téme, môže byť prvotnou reakciou, ale nápaditosť a skutočný prínos v poznávaní tak malého symbolu akým sú známky túto dilemu ľahko umlčia. Poštová známka je fenomenálnym a pomerne silným stelesnením, či dokonca komprimáciou priestorových vzťahov primerane reflektujúcou časovú a aj politickú kontinuitu. Odkazujú na prvky, ktoré najmä kultúrny priestor formujú a v kontexte priestorových interakcií a jeho neustáleho obnovovania vyberajú to, čo sa v danom okamihu javí ako najdôležitejšie. Náboženský motív je aj v tomto kontexte nezanedbateľným elementom. Nie je len odrazom minulosti, ale často reflexiou na súčasnosť - aký má význam prvok posvätna a ako stelesňuje otázku jeho významu pre dnešok. Zároveň sú výrazným prejavom vizuálnej sekularizácie (Brunn 2014) a vo zvolenom priestore a mierke ide o mimoriadne pozoruhodný a prínosný vedecký počin.

Pripomienky a námety:

- v kontexte patrocínií a kresťanských toponým by som do pozornosti dal inšpiratívnu prácu Viliama Judáka a Štefana Poláčika – Katalóg patrocínií na Slovensku. Geografické a kartografické hodnotenie v tejto tematike je v mnohom inšpiratívny a nielen nachádza odpovede, ale otvára aj nové otázky.

- teoretický úvod by v súvislosti s analýzou religióznej situácie vyžadoval samostatný pohľad na sekularizáciu v kontexte krajín V4. Možný je hutný náčrt posunu od sekularizovanej doby k postsekularizovanej, či dokonca infrasekularizovanej (Dora 2016). Všetky sledované spoločnosti majú niektoré črty podobné, odrážajúce etapy doterajšej skúsenosti so sekularizáciou – napríklad nárast religióznej diverzity (najmä v mestskom prostredí – Havlíček a Klingorová 2017, odklon od oficiálne deklarovanej religiozity a príklon k alternatívnym formám a individualizovanej religiozity tak, ako to naznačujú výskumy ISSP a EVS, legislatívne zmeny, reflexia obavy príchodu nových relígií vo vzťahu k vlastnej identite (v súvislostiach, akých sa zachovala) sú vážnymi spoločenskými

výzvami, ktoré v budúcnosti ovplyvnia formovanie teritoriálnych identít v akejkoľvek mierke. Aj keď posun k postsekulárnej terminológii a percepcii môže celkom správne znamenať, že definície postsekulárneho nemusia byť navzájom kompatibilné a môžu napokon zlyhať pri explanácii súčasných pomerov, čo sa môže zvrhnúť na akési „mávanie čarovnou paličkou nad všetkými zložitostami a kontradikciami spojenými s náboženstvom a ich zmenšenie na prostú a mdlú kategóriu (Beckford 2012).

- pomerne veľké množstvo majetku bolo cirkvám vrátených a na druhej strane, čo je do veľkej miery české špecifikum, dochádza v špecifických regiónoch k jeho odpredaju vrátane sakrálnych stavieb. Ako je vnímaný tento krok – na jednej strane kritika za reštitúcie, ale je v spoločnosti prítomná kritika cirkvi/cirkví za jeho predaj? Aké sú aspekty transparentnosti tohto predaja a jeho vnímanie verejnosťou? Môže to evokovať rozpor v zmysle – „načo potrebujú ďalší majetok, keď sa ho aj tak zbavujú?“

- v článku venovanom náboženskej tematike na stredoeurópskych poštových známkach spomínate na str. 189 vetu o menšej odvahe vyzdvihovania moderných manifestácií náboženstva s odrazom menej častého výskytu týchto motívov na známkach najmä v Českej a Slovenskej republike na rozdiel od Rakúska, Nemecka, či Poľska. V čom tkvie tento kultúrny rozdiel? V Nemecku, tak ako je uvedené v článku, sa moderné témy spájajú so „spirituálnymi ale nie náboženskými prvkami“, v Poľsku zasa so znázornením aktuálnych tém – bývalého pápeža Jána Pavla II či abstraktného znázornenia eucharistie ako prítomnej a živej symboliky religiozity (Môj šťastný deň). Existuje v týchto spoločnostiach obava z nejasnej definície modernity (v Česku by som v tomto smere nemal obavu), resp. snaha o znázornenie ustálených a tradičných motívov, ktoré reflektujú náboženskú, často rurálnu identitu?

Záver, zhodnotenie

Lily Kong ešte v roku 2010 napísala, že žijeme pre geografov náboženstiev vo vzrušujúcom čase, kedy môžeme aj my prispieť k pochopeniu náboženstva v historickom a súčasnom kontexte aj tým, že vedci z iných disciplín začínajú uznávať priestorovosť náboženských skúseností. Je zrejmé, že tieto slová nestratili nič na svojej platnosti a aktuálnosti. Takýmto komplexným a prínosným príspevkom v tak vzrušujúcej téme akou je hľadanie pozície relígií v špecifickom časo-priestore je aj dizertačná práca Daniela Reevesa. Je potešujúce, že záujem neutícha a pocit uspokojenia z priblíženia sa k vrcholu nášho poznania sa predsa len posunul o čosi ďalej. Prácu preto odporúčam prijať komisiou pre študijný program P1309 Sociální geografie a regionální rozvoj na obhajobu a udeliť dizertantovi po úspešnej obhajobe titul Ph.D. (philosophiae doctor).